

บทความที่ :
Article : **1**

พระรามในปราสาทของพระอินทร์

God Rama in the Palace of God Intra

สมเกียรติ วันทะนะ*

Somkiat Wanthana

* ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ [Department of Political Science and Public
Administration, Faculty of Social Science, Kasetsart University]; E-mail:
somkiat.wanthana@gmail.com

บทคัดย่อ

กรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 1893 - 2310) มีพระมหากษัตริย์ครองราชสมบัติทั้งสิ้น 34 พระองค์ ชื่อของกรุงศรีอยุธยาคือเมืองของพระราม ซึ่งเป็นอวตารของพระนารายณ์หรือพระวิษณุ เทพเจ้าองค์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาส่วนใหญ่มีสร้อยพระนาม “รามธิบดี” ตามคตินารายณ์อวตาร พระมหาปราสาทองค์สำคัญๆในกรุงศรีอยุธยาใช้ชื่อที่สื่อว่าเป็นปราสาทของพระอินทร์ เทวดาองค์สำคัญของพุทธศาสนา นั่นคือไพชยนต์มหาปราสาท ผู้วิจัยค้นพบว่าสถาบันกษัตริย์ไทยสมัยอยุธยาเป็นผลการผสมผสานระหว่างระบบคิด 3 ระบบเข้าด้วยกันคือ ระบบคิดดั้งเดิมแบบศาสนาผี ระบบคิดของศาสนาพราหมณ์ และระบบคิดของศาสนาพุทธ พระมหากษัตริย์จึงเป็นพลังของอำนาจเหนือธรรมชาติที่บันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลได้ตามคติของศาสนาผี เป็นพระรามของศาสนาพราหมณ์ และเป็นพระอินทร์ของศาสนาพุทธ

คำสำคัญ : สถาบันกษัตริย์; กรุงศรีอยุธยา; ศาสนา

Abstract

The Kingdom of Ayutthaya (1350-1767 A.D.) had 34 kings. Official names of most kings was Ramathibodi, an incarnation of God Visnu to restore the world order in Brahmanism. The name Ayutthaya itself was the name of Rama’s capital city in Ramayana. The name of grand palaces in Ayutthaya, however, was Phaichayont which belonged to God Indra. This researcher found out that the Ayuttayan kingship was in fact a neat combination of local animism, Brahmanism, and Buddhism respectively. The kings of Ayutthaya were, hence, not only the respected spirits who were able to bring about good weather necessary for prosperous agriculture, but the ones who came to restore the world to peace and happiness as God Visnu and the ones who came to help the people to the state of niravana as God Indra in Buddhism as well.

Keywords : Kingship; Ayutthaya; Religion

บทนำ

บทความนี้คือข้อสรุปจากการวิจัยเรื่อง “ความคิดทางการเมืองไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893 -2310” ซึ่งผู้เขียนได้ทำการวิจัยโดยใช้วิธีศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (history of political thought) แบบเวเนดีน สกินเนอร์ ซึ่งให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อ “บริบท” (context) หรือสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดหรือหล่อ “ตัวบท” (text) หรือวรรณกรรมชิ้นหนึ่งในอดีต (Skinner, 1978: ix-xii; Skinner, 1988: 275; Skinner, 2002:5-7) ตามนัยนี้ การที่จะอ่านวรรณคดีอย่างลิลิตยวนพ่ายให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งจึงต้องรู้ถึงสภาพแวดล้อมของยุคสมัยที่กวีแต่งโคลงดังกล่าวเสียก่อน

พระราม และพระอินทร์ในความคิดทางการเมืองไทย

จิตร ภูมิศักดิ์ เชื่อว่าในช่วงต้นกรุงศรีอยุธยา ความคิดทางการเมืองไทยเป็นการต่อสู้กันระหว่าง ความคิดของตระกูลอินทร์ กับ ความคิดของตระกูลราม ความคิดของตระกูลอินทร์ถือว่า พ่อเมืองสืบเชื้อสายมาจากพระอินทร์ ซึ่งรากเหง้าของรูปความคิดนี้ มาจากลัทธิพราหมณ์สมัยก่อนพระเวทของอินเดีย และจากพุทธศาสนาฝ่ายหินยาน ซึ่งถือว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุด (จิตร ภูมิศักดิ์, 2527 : 343) ส่วนความคิดของตระกูลรามถือว่าพ่อเมืองคือพระราม ซึ่งเป็นอวตารของพระนารายณ์ หรือ พระวิษณุ ลงมาปราบยุคเข็ญ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2527 :364)

ความคิดตระกูลอินทร์ มีศูนย์กลางอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำกกแห่งเชียงรายได้ ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 ซึ่งเป็นสังคมในแบบของสหพันธนครรัฐจึงรับปรัชญาของตระกูลอินทร์ได้โดยสะดวกเพราะถือว่าพระอินทร์เป็นผู้นำรวมมิตรสหายอีก 32 คน เข้าด้วยกันเป็น 33 คนในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (ดาวดึงส์ หรือ ไตรตรึงษ์ แปลว่า 33) ปรัชญาของตระกูลอินทร์ จึงสะท้อนภาพของการอยู่ร่วมกันฉันพี่น้อง มิตรสหาย มิใช่ชายกับป่า ซึ่งเป็นสภาพสังคมแบบเดียวกับที่พุทธศาสนา เริ่มก่อกำเนิดขึ้น และต่อต้านระบบรัฐเจ้าทาสของลัทธิพราหมณ์ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2527: 344) ต่อมาภายหลังชนชาติไท-ลาว ได้อพยพลงมาในลุ่มน้ำเจ้าพระยาในราวพุทธศตวรรษที่ 15 - 19 (พ.ศ. 1400 - 1800) ความคิดตระกูลอินทร์ก็ตกทอดมาอยู่บริเวณแถบตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา ครอบคลุมพื้นที่

บริเวณจังหวัดสุพรรณบุรี กาญจนบุรี นครปฐม ราชบุรี และเพชรบุรี (จิตร ภูมิศักดิ์, 2527: 340 - 341)

ความคิดตระกูลราม มีศูนย์กลางอยู่ที่รัฐศรียโคทรปุระ (กัมพูชา) และแผ่เข้ามาครอบงำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยมีศูนย์กลางอยู่ ณ เมืองละโว้ พร้อมกับครอบงำลุ่มน้ำมูลในภาคอีสานโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่พิมาย (จิตร ภูมิศักดิ์, 2527: 361) ความคิดตระกูลรามถือว่า ผู้ปกครองคือ “ผู้พิชิต” หรือ “ผู้เป็นนาย” ต่างจากความคิดตระกูลอินทร์ที่ถือว่าผู้ปกครองเป็น “ผู้นำ” หรือ “หัวหน้า” พื้นฐานของความคิดตระกูลราม ได้มาจากเรื่องของพระรามซึ่งเป็นวีรบุรุษของชนชาติอารยันที่บุกรุกชาติทมิฬพื้นเมืองของอินเดียลงมาจากทางเหนือแล้วกดทมิฬลงเป็นทาส ดังที่ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์ พ่อเมืองของไทยที่พาไพร่พลรุกไล่ช่วงชิงอำนาจปกครองของมอญ เขมร และเข้าเป็นเจ้าครอบครองเหนือชนชาติพื้นเมืองต่างๆ จึงรับเอาความคิดตระกูลรามเข้าไปเพราะสอดคล้องกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจ และการเมืองของพวกเขา ยังผลให้เกิดความคิดตระกูล “ราม” แห่งลุ่มน้ำยม (สุโขทัย) และลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา (อยุธยา) (จิตร ภูมิศักดิ์, 2527: 364) เราจึงเห็นถึงวิกรรมของ “พ่อขุนรามคำแหง” และการสถาปนากรุงศรีอยุธยาของ “สมเด็จพระรามาธิบดี (อู่ทอง)”

จิตร ภูมิศักดิ์ เน้นด้วยว่าเมื่อพระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นในปี พ.ศ. 1893 นั้นทรงให้ชื่อว่า “กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยา” ซึ่งยืนยันว่าความคิดทางการเมืองไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา (อาจจะหมายถึงสมัยอื่นๆอีกด้วยก็ได้) มีลักษณะ “ผสมผสาน” นั่นคือรวมความคิดแบบต่างๆไว้ในที่เดียวกันโดยไม่จำเป็นต้องตัดความคิดใดความคิดหนึ่งทิ้ง トラบใดที่ยังมีประโยชน์ ดังนั้นเราจึงเห็นว่าชื่อกรุงศรีอยุธยาของพระเจ้าอู่ทองนั้น ชี้ให้เห็นว่าเป็นเมืองหลวงของพระราม (“อยุธยา” หรือ อโยธยาในอดีต) เป็นเมืองของพระกฤษณะ (“ทวารวดี” คือเมืองของพระกฤษณะ ซึ่งถือเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์) และเป็นเมืองของพระอินทร์ (“เทพนคร” หรือ “เมืองแกน”) (จิตร ภูมิศักดิ์, 2527: 367)

ดังนั้น ถ้าถามว่า พระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาเป็น “พระอินทร์” หรือ “พระราม” คำตอบก็คือ ทรงเป็นทั้ง 2 อย่าง (และอาจจะทรงเป็นมากกว่านี้) และการที่ทรงเป็นหลายบทบาทในคราวเดียวกันนั้น มิใช่สิ่งที่จะทำให้เกิดความยากลำบาก หรือ ตัดขาดในวิถีคิดแบบ “ไทย” ผู้เขียนเห็นว่าไม่ว่าการซับซ้อนระหว่างความคิดตระกูลอินทร์ กับความคิดตระกูลราม ซึ่งจิตร ภูมิศักดิ์ เห็นว่า

ใช้เวลาขบเคี้ยวยาวนานนับศตวรรษ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2527: 343) จะยุติลงเมื่อใดก็ตาม สิ่งที่เราเห็นได้ชัดเจน และแน่นอนก็คือ พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา นั้นทรงเป็น “พระราม” ที่เสด็จประทับในพระมหาปราสาทของ “พระอินทร์” แน่นนอน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการก่อสร้างปราสาท หรือพระที่นั่งสำคัญๆ รวม 17 องค์ ดังในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 : พระที่นั่ง หรือปราสาทในกรุงศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ	รัชสมัย
1	พระที่นั่งไพศุรยมหาปราสาท	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง)
2	พระที่นั่งไพชยนต์มหาปราสาท	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง)
3	พระที่นั่งไอศวรรย์มหาปราสาท	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง)
4	พระที่นั่งมิ่งคลาภิเษก	สมเด็จพระรามาธิบดี
5	พระที่นั่งตรีมุข	สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1
6	พระที่นั่งเบ็ญจรัตนมหาปราสาท	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
7	พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท	สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
8	พระที่นั่งมิ่งคลาภิเษก (พระวิหารสมเด็จพระ)	สมเด็จพระนเรศวร (ถูกอสึบาตไฟไหม้ทำใหม่และเปลี่ยนชื่อในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง)
9	พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
10	พระที่นั่งสุริยามรินทร์	สมเด็จพระนารายณ์
11	พระที่นั่งบรรยงก์รัตนสน์	สมเด็จพระเพทราชา
12	พระที่นั่งทรงปืน	สมเด็จพระเพทราชา
13	พระที่นั่งนครหลวง	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ; เป็นพระที่นั่งนอกพระนครใช้เวลาเสด็จไปนมัสการพระพุทธรูป
14	พระที่นั่งคชประเวศมหาปราสาท	สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1; เป็นพระที่นั่งนอกพระนครที่พระเนียดจับช้าง
15	พระที่นั่งไอลยสุริยทิพยอาสน์มหาปราสาท	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ; อยู่ที่พระราชฐานเกาะบางปะอิน
16	พระที่นั่งสุทโธสวรรย์มหาปราสาท	สมเด็จพระนารายณ์ ; อยู่ที่เมืองลพบุรี
17	พระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท	สมเด็จพระนารายณ์ ; อยู่ที่เมืองลพบุรี

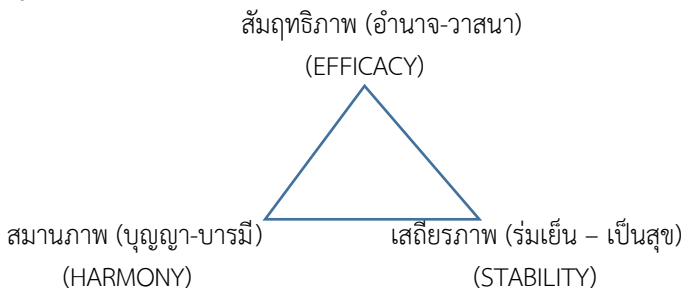
ที่มา : 1 - 12 (สำนักพิมพ์ต้นฉบับ, 2550: 57 - 59) ; 13 - 17 (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2551: 103 - 105)

คัมภีร์จักรวาลที่ปณี ซึ่งพระสิริมงคลอาจารย์ รัชนาเป็นภาษามคธที่ เชียงใหม่ พ.ศ. 2063 กล่าวว่า ปราสาทของพระอินทร์นั้นชื่อว่า “เวชยันต์ ปราสาท” เพราะผุดขึ้นเมื่อคณะเทพได้รับชัยชนะต่อพวกอสูร (สิริมงคลอาจารย์, 2523: 173;ธรรมปรีชา, 2520 ค: 115 - 116) พระมหาปราสาทที่สมเด็จพระ รามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) ทรงสร้างขึ้นจึงเป็นปราสาทที่ประทับของสมเด็จพระมรินทราธิ ราช ทั้งๆที่พระองค์เองทรงเป็นพระรามธิบดี พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหา ปราสาท (ลำดับที่ 9) ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และพระที่นั่งสุริยมรินทร์ (ลำดับที่ 10) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ก็เป็นปราสาทของพระอินทร์เช่นกัน พระที่นั่งสุทไธสวรรย์มหาปราสาท (ลำดับที่ 16) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์คาดว่า เป็นปราสาทของพรหม 5 ชั้น ในพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ปัญจสุทธาวาส” (ลิไทย, 2526: 116) และพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาท (ลำดับที่ 17) ในสมัย สมเด็จพระนารายณ์นั้นก็คือ ปราสาทของเทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งมี เทพยดาที่ชื่อ สันตดุสิตเทพยราช เป็นใหญ่ และสวรรค์ชั้นนี้ยังเป็นที่พักของพระ โพธิสัตว์เจ้าผู้ที่จะได้ลงมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้าในภายหน้าด้วย รวมทั้งพระศรี อารยเมตไตรย (ลิไทย, 2526: 111) ชื่อของพระมหาปราสาทองค์อื่นๆ เป็นชื่อ ทั่วไปที่มีได้บังถึงเทพยดาผู้เป็นเจ้าของ

สามมิติของราชาธิปไตยอยุธยา

อัตลักษณ์ของสถาบันกษัตริย์ไทยสมัยอยุธยา สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น ด้วยคำ 6 คำ คือ 1. อำนาจ 2.วาสนา 3.บุญญา 4.บารมี 5.ร่มเย็น และ 6. เป็นสุข คำทั้ง 6 นี้ ประกอบขึ้นเป็น 3 มิติ ดังในแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 1 : 3 มิติของราชาธิปไตยอยุธยา

โลกที่อันตรายของการเมือง

โลกของการเมือง เป็นโลกที่อันตรายด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ (power) ซึ่งแม้จะอันตรายแต่ใครก็ต้องการ และดังนั้นจึงเต็มไปด้วยการแก่งแย่ง แข่งขัน และประการที่สอง วิถีความเป็นไปของอำนาจนั้นหาความแน่นอนไม่ได้

แม้ไม่มีตำราใดพยายามอธิบายความเป็นอันตราย และความคาดคะเนไม่ได้ หรือความเป็นอนิจจังของโลกการเมืองออกมาอย่างชัดเจนในภาษาไทย (อาจจะมาแล้วสูญหายไปนคราวเสียกรุง) แต่ผู้วิจัยคาดว่า แนวคิดเรื่องปลาใหญ่กินปลาเล็ก เมืองใหญ่ตีเมืองเล็ก เมืองเล็กต้องยอมเป็นเมืองขึ้น เมืองออกของเมืองใหญ่ ฯลฯ เป็นความคิดที่ชนชั้นปกครองไทยตระหนัก และคุ้นเคยเป็นอันดีมาแต่โบราณ และเราน่าจะอนุมานได้ว่าความไม่แน่นอน (uncertainty ; unpredictability) ของการเมืองนี้เป็นบริบทพื้นฐานที่รองรับการเติบโตของความคิดทางการเมืองไทยที่แสดงออกผ่านคำสำคัญ (keywords) ทั้ง 6 ที่เรากล่าวมาแล้วข้างต้น

ทฤษฎีการเมืองอินเดียโบราณ ชื่อ “มัตสยา นยาย” (matsya nyaya) ซึ่งมีความหมายตามตัวอักษรว่า กฎของปลา (law of fish ; ปลาใหญ่กินปลาเล็ก) หรือกฎของป่า (law of the jungle ; สัตว์ใหญ่กินสัตว์เล็ก) เป็นทฤษฎีการเมืองที่อธิบายถึงอำนาจทางการเมืองว่ามีอันตราย (danger) และความจำเป็น (necessity) ในเวลาเดียวกัน ยามใดที่บ้านเมืองเป็นจลาจล ไม่มีชื่อ มีแปะ ชีวิตของผู้คนจะอยู่ในสภาวะมิกสฺถูญี (มิค หมายถึง สัตว์ป่า เช่น กวาง เก้ง) ฆ่าฟันกันเพื่อเอาตัวรอด อำนาจทางการเมือง จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะฟื้นฟูให้ชีวิตกลับคืนสู่ความสงบสุขอีกครั้งหนึ่ง เพื่อที่จะก้าวให้พ้นสภาวะจลาจล หรือ มิกสฺถูญี นักปราชญ์อินเดียโบราณจึงเสนอทฤษฎีที่ว่าด้วยรัฐมืองค์ประกอบ 7 ประการ (Saptanga Rajya) (Singh, 2005:34) ได้แก่ 1. สวามิน (Svamin ; king) หรือ กษัตริย์, 2. อำมาตย์ (amatyas; ministers) หรือมุขมนตรี, 3.ชนบท หรือ ราษฎร (janapada or rastra ; territory and the people)หรือดินแดนและประชาชน, 4.ทุรคา หรือ ปุระ (durgas or pura; forts or city) หรือป้อมปราการ หรือ บุรี, 5. โกษา (kosha ; treasury)หรือคลัง, 6. ทัณฑ หรือ พล (danda or bala; army)หรือกองทัพ และ 7. มิตร (mitra ; allies)หรือทูต

องค์ประกอบทั้ง 7 ประการนี้ ต้องทำงานร่วมกันอย่างกลมเกลียว เหมือนอวัยวะในร่างกายที่มีความเป็นเอกภาพ ร่างกายของมนุษย์ (human body) กับกายทางการเมือง (body politic) จึงเปรียบเทียบกับกันได้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าแต่ละส่วนต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างไร

นักปราชญ์ชื่อ สุครุระ (Sukra) เปรียบว่ากษัตริย์เป็นศรีษะ อำมาตย์เป็นดวงตา มิตรเป็นหู โภษา หรือพระคลังเป็นปาก กองทัพเป็นจิตใจ (mind) ป้อมปราการและเมืองเป็นแขน และราษฎรเป็นขา (Singh, 2005:22)

เอกสารภาษาไทย ชื่อ “ ปัญจราชาภิเษก ” ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพระพิมลธรรม คัดออกจากคัมภีร์พระโลกปัญญา และฎีกาของพระมงคัลที่ปนี ถวายในหลวงเมื่อขึ้นปราบดาภิเษก สมเด็จพระเจ้าพระธรรมเจดีย์ลอกเอามาแต่สมเด็จพระเทพมุนี เป็นตำรับมาแต่กรุงเทพมหานคร สำหรับราชาภิเษกสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าแล ” (ศิลปากร, 2546: 8) เปรียบเทียบพระมหากษัตริย์ว่าเป็นเขาพระสุเมรุราชอันเป็นหลักของแผ่นดินดังนี้ “...เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์ได้ราชาภิเษกเป็นเอกแห่งราชสมบัติแล้วพึงได้อิษฐานอาดมาพระองค์เอง ว่าเรานี้คือ เขาพระสุเมรุราชอันตั้งอยู่เป็นหลักพระธรณีในพื้นปฐพีตล และพระเนตรของเราข้างขวา คือพระสุริยาอาทิตย์ พระเนตรของเราข้างซ้ายคือพระจันทร์อันส่องโลก ให้เห็นแจ้งในพระทัยของสมเด็จพระมหากษัตริย์อันจะตดทุกขภัย ให้แจ้งในพระอุเบกขาบริญูติ ที่ร้อนก็ให้ร้อน ที่เย็นก็ให้เย็น ตามประเวณีเหมือนกัน และพระหัตถ์ทั้งซ้ายขวา และฝ่าพระบาทนั้น คือ ทวีปทั้ง 4 เสวตฉัตรหกชั้นนั้น คือ ฉกามาพจรทั้งหก อิษฐานพระโองการมั่นคง บมิ ไค้หวั่นไหวในน้ำพระทัย พระมหามงกุฏนั้นไซ้คือ ยอดวิมาน พระอินทร์ พระขรรค์นั้นคือ พระปัญญา อันจะตดมลทินถ้อยความไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้เห็นแจ้งทั่วทั้งโลกธาตุ และเครื่องประดับผ้านรัตนกัมพล นั้นคือ เขา คันธมาหนึ อันประดับเขาพระสุเมรุราช อันองค์พระมหากษัตริย์ นั้น คือ พระวินัยธรรมอันตรัสสั่งสอนแก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินให้ปรากฏเห็นแจ้งรุ่งเรืองไปทั่วทั้งชมพูทวีป เกือกแก้ว นั้นคือแผ่นดินอันเป็นที่รองรับเขาพระสุเมรุราช และเป็นทีอาศัยแก่อาณาประชาราษฎร ทั้งหลายทั่วทั้งแคว้นแคว้นขอบขัณฑเสมา และจะฤาษาปรากฏด้วยพระยศ พระเดชของสมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้านั้นแล ” (ศิลปากร, 2546: 3 - 4)

จากตัวอย่างที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าไม่ว่าจะเปรียบเทียบ หรืออุปมากับอะไร สถาบัน พระมหากษัตริย์ก็ยังเป็นแกนกลางที่สำคัญที่สุดของสังคมการ

เมืองไทยสมัยอยุธยาอยู่เสมอ และด้วยเหตุที่เป็นแกนกลางนี้เอง สถาบันพระมหากษัตริย์จึงเป็น “ที่พึ่งปรารถนา” และเป็น “อันตราย” ไปพร้อมๆกัน ความเป็นที่พึ่งปรารถนานั้น เป็นที่เข้าใจง่าย แต่ความ “อันตราย” นั้นต้องขยายความ

อันตรายประการแรก ของพระมหากษัตริย์ ก็คือ ถ้าพระองค์ไม่ทรงเข้มแข็ง อาจนำภัยมาสู่พระองค์เอง และบ้านเมืองของพระองค์ได้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายว่า “ชาติชั้ตติย” (หรือ กษัตริย์ของอินเดีย โน้ดของอังกฤษ และสมุโรรของญี่ปุ่น) นั้นเป็นชาติที่ไม่ได้หากินด้วยการค้าไถหว่านปลุกเพาะ (เหมือนวรรณะแพศย์) หรือรับไทยทานจากผู้ใดผู้หนึ่ง (เหมือนวรรณะพราหมณ์) แต่ “หาเลี้ยงชีวิตด้วยคมอาวุธ แต่มิใช่เป็นผู้ร้ายที่ลอบลักทำโจรกรรมใช้ปราบปรามโดยตรงซึ่งหน้าให้ตั้งอยู่ในอำนาจแล้ว และได้ทรัพย์สินสมบัติโดยผู้ซึ่งกลัวเกรงกำลังอำนาจยกยอให้... ผู้ใดมิวิชาชำนาญในการใช้ศัสตราวุธ และพวกพ้องมาก พวกพ้องเหล่านั้นก็ย่อมถือการชำนาญในศัสตราวุธเป็นที่ตั้งปราบปรามชั้ตติยทั้งปวงให้ตกอยู่ในใต้อำนาจได้มาก คนทั้งปวงก็ย่อมเป็นที่หวาดหวั่นเกรงกลัว จึงยกขึ้นเป็นพระราชาสำหรับที่จะได้ดูแลบังคับ และชอบในบ้านเมือง แล้วแบ่งสรรเป็นส่วนทรัพย์สินสมบัติ อันตนหาได้ให้เป็นเครื่องเลี้ยงอุดหนุนแก่ชั้ตติยผู้เป็นพระราชาานั้น... ด้วยความเต็มใจ หรือความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง...” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: 153 - 154) พระบรมราชาธิบายนี้ชี้ชัดว่า คนที่ไม่มีความเข้มแข็งในการใช้อาวุธ และควบคุมพวกพ้องจะเป็นชั้ตติยชั้นนำไม่ได้ ก็จะเป็นพระราชา หรือ พระมหากษัตริย์ไม่ได้

อันตรายประการที่สอง ของพระมหากษัตริย์ ก็คือ พระมหากษัตริย์ที่ไม่เข้มแข็งย่อมเสี่ยงต่อการพ่ายแพ้ต่อราชอาณาจักรข้างเคียงที่เข้มแข็งกว่า (ตามทฤษฎีปลาใหญ่กินปลาเล็ก) พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับ กล่าวตรงกันว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงโปรดให้มีพระราชสาสน์ตอบสมเด็จพระเจ้าหงสาวดีว่า เป็นประเพณีมาแต่กาลก่อนว่าประเทศใดมีนางรูปงาม มีช้างเผือก ช้างเนียม บ่อแก้วบ่อทอง ย่อมเป็นประเพณีที่จะเกิดยุทธนาการ ซึ่งหมายความว่า พระมหากษัตริย์ไม่เพียงแต่ต้องทรงเข้มแข็งและได้รับความเคารพยำเกรงมากกว่าบุคคลใดๆ ในพระราชอาณาจักรของพระองค์เท่านั้น หากยังต้องทรงเข้มแข็งพอที่จะปกป้องรักษา บ้านเมืองของพระองค์ให้พ้นจากการปองร้ายหรือการรุกรานของบ้านเมืองใกล้เคียงอื่นๆด้วย และถ้าจะให้ดีต้องทรงสามารถปราบปราม

ให้บ้านเมืองอื่นๆ มาอยู่ใต้พระราชอำนาจของพระองค์ด้วย ความมี “อันทราบ” 2 ประการ ที่กล่าวมา ทำให้ พื้นฐานสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาต้องเริ่มต้นที่คำว่า “อำนาจ”

มิติด้านสัมฤทธิภาพ (Efficacy) : อำนาจ และวาสนา

“อำนาจ” คืออะไร

สิ่งสำคัญที่สุดที่อธิบายสถาบันกษัตริย์ของอยุธยา คือ “อำนาจ” ในบริบทของอยุธยา “อำนาจ” ในที่นี้หมายถึงคุณสมบัติส่วนบุคคลขององค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งประกอบด้วย “วุฒิ 4” ได้แก่ 1)ชาติวุฒิ (เกิดในตระกูลสูง), 2) วัยวุฒิ (อายุสมควรตั้งแต่สามสิบเอ็ดปีขึ้นไป), 3) คุณวุฒิ (มีความรู้ฝ่ายทหารพลเรือนชำนาญ), 4) ปัญญาวุฒิ (เฉลียวฉลาดในโลเกียราชกิจกรมทั้งปวง) และ “อริบัติ 4” ได้แก่ 1) ฉันทาธิบัติ (เต็มใจในการประกอบราชกิจ), 2) วิริยาธิบัติ (พากเพียรในราชการมิได้ขาด), 3) จิตาธิบัติ (มีน้ำใจกล้าแข็งในการรณรงค์สงคราม), 4) วิมังสาธิบัติ (ฉลาดในการพิพากษาความ และอุบายในราชการ) (ที่มา : พระราชกำหนดเก่า พ.ศ. 2283 สมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550: 1021 - 1022)

แม้ “วุฒิ 4” และ “อริบัติ 4” ในพระราชกำหนดเก่า พ.ศ. 2283 จะมิใช่คุณสมบัติของบุคคลที่จะเป็น พระมหากษัตริย์ แต่เป็นคุณสมบัติของคนที่จะเป็นขุนนาง แต่ผู้วิจัยเห็นว่าเมื่ออ่านดูให้รอบคอบแล้วจะพบว่าคุณสมบัติดังกล่าวเป็นมาตรฐานอุดมคติของชนชั้นสูงของอยุธยาโดยรวมๆ ซึ่งใช้ได้ทั้งเจ้านาย และขุนนาง

เมื่อพิจารณาจากคุณสมบัติส่วนบุคคลของผู้ที่จะเป็นผู้ปกครองจากเกณฑ์ข้างต้น (วุฒิ 4 และอริบัติ4) จึงเห็นได้ชัดเจนว่า ไม่ใช่ใครๆ ก็เป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาได้ ในความเป็นจริงบุคคลที่มีศักยภาพที่จะดำรงตำแหน่งนี้มีน้อยอย่างยิ่ง และจำกัดอยู่ในแวดวงของชนชั้นนำสูงสุดของกรุงศรีอยุธยาเท่านั้น

“วาสนา” คืออะไร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ให้ความหมายของคำว่า “วาสนา” ว่า “บุญบารมี, กุศลที่ทำให้ได้ลาภยศ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525: 764) พจนานุกรมฉบับมติชน พ.ศ. 2547 ให้ความหมายว่า “บุญบารมี, โดยปริยาย หมายถึงศักดิ์ฐานะ เช่น ใครเป็นนายเป็นไพร่ก็ให้รู้ เลี้ยงดูเขาตามวาสนา

(สังข์ทอง);นิสัย,สันดาน เช่น วาสนาที่ตัดไม่ขาด”(มติชน, 2547: 806) เมื่อดูจากคำนิยามของพจนานุกรมจะเห็นได้ว่า “วาสนา” กับ “บุญบารมี” มีความหมายเดียวกัน

ผู้วิจัยคิดว่า การใช้คำว่า “วาสนา” ควบคู่กับคำว่า “อำนาจ” นั้นมุ่งความคล่องเสียง คือ “อำนาจ วาสนา” เป็นสำคัญ แต่ไม่ใช่เท่านั้น คำว่า “วาสนา” เมื่อประกอบตามหลังคำว่า “อำนาจ” ยังสื่อถึงความหมายพิเศษ นั่นคือหมายถึง “โอกาส” (opportunity) หรือ “ ถูกกาละ” (timeliness) อีกด้วย ในความหมายนี้ คนที่มีชาติวุฒิ คุณวุฒิ และปัญญาวุฒิ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของ “อำนาจ” แต่ขาด “วิญญู” ก็ คือขาด “วาสนา” เขาก็อาจจะไม่มีโอกาสได้แสดงศักยภาพของอำนาจได้สูงสุดก็ได้ การศึกษาเรื่องการ สืบราชสมบัติของพระมหากษัตริย์อยุธยาพบว่า พระชนมายุเป็นองค์ประกอบสำคัญของการครองราชสมบัติ ที่ประสบความสำเร็จ นั่นคือ แม้จะมีชาติวุฒิเปรียบพร้อม แต่ถ้ามีพระชนมายุน้อยกว่า 20 พรรษา แล้ว โอกาสที่จะครองราชสมบัติได้มีน้อยยิ่งนัก “อำนาจ” และ “วาสนา” จึงเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ควรจะมาพร้อมกันในสถาบันกษัตริย์ไทยสมัยอยุธยา

มิติด้านสมานภาพ (HARMONY) : บุญญา และบารมี

“บุญญา” (บุญ) คืออะไร

บุญ คือ คุณงามความดี ที่บุคคลได้ประพฤติ ปฏิบัติ หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ

ทั้งศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธต่างก็มุ่งสอนให้คนทำบุญ ละเว้นการทำบาป คนที่ทำบุญมากย่อมได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีกว่า ประเสริฐกว่า มีความสุขกว่า จุดมุ่งหมายของศาสนาพราหมณ์ คือ การได้ไปเกิดมีชีวิตนรีนดรอยู่ กับเทพสูงสุด (เช่น พระพรหม พระอิศวร หรือ พระนารายณ์) ส่วนจุดหมายของพุทธศาสนา ต้องการให้มนุษย์ ข้ามพ้นจักรวาล ลอยเหนือเทพพรหมทั้งหมด (พรหมคุณาภรณ์, 2553: 19)

อย่างไรก็ตาม หลักการสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายขั้นตอน เป็นไปตามระดับของความลุ่มลึกที่ต้องการ คือ ขั้นที่ 1 : ทาน ชักชวนให้ผู้คนให้ทาน เพื่อคุ้นเคยกับการเผื่อแผ่แบ่งปัน ขั้นที่ 2 :ศีล ให้ประพฤติดีบำเพ็ญศีล ขั้นที่ 3 : สัจจะ กล่าวถึงผลของการทำความดี เช่น การมีความสุข ได้เกิดในสวรรค์ ขั้นที่ 4 :

กามาทีนวะ สอนให้เห็นโทษของกาม สวรรค์ก็มีโทษมิใช่มีแต่ความสุข เพราะ สวรรค์ก็ไม่เที่ยงแท้ ไม่ยั่งยืน และชั้นที่ 5 :เนกขัมมานิสังสะ กล่าวถึง การปลีก ออกจากอามิสที่ไม่เที่ยงแท้ถาวร เป็นทุกขัง เป็นอนิจจัง และเป็นอนัตตา ในที่สุดก็จะบรรลู่ถึง อริยสัจ 4 (พหุคณาภรณ์, 2553 :22) ไม่ต้องสงสัยเลยว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ ติดอยู่เพียงระดับที่ 3 นั้น คือทำบุญเพื่อหวังจะได้ไปเกิดในสวรรค์

ด้วยเหตุตั้งอธิบายมานี้ ทั้งศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ จึงล้วนมี “สวรรค์” อันเป็นที่สถิตของทวยเทพด้วยกันทั้งนั้น สวรรค์ของทุกศาสนาจึงเป็นที่ อยู่ที่เกิดของผู้ที่มีบุญ ผู้ที่ไปเกิดในสวรรค์ เรียกว่า “เทวดา” หรือ “เทพเจ้า”

ลิลิตยวนพ่าย ชี้ให้เห็นว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยา นั้นทรงประสูติจากการแบ่งภาคของเทพเจ้าฮินดูทั้ง 11 พระองค์ (เอกาทศเทพ) คือ 1. พระพรหม 2. พระวิษณุ 3. พระอิศวร 4. พระอินทร์ 5. พระยม 6. พระ มารุต 7. พระพิรุณ 8. พระอัคนี 9. ท้าวกุเวร 10. พระอาทิตย์ และ 11. พระจันทร์

ผู้มีบุญจึงมิได้มีเพียงเทพเจ้าผู้สถิตบนสรวงสวรรค์เท่านั้น แต่มนุษย์บน พื้นโลกก็อาจเกิดจากการอวตาร หรือ แบ่งภาค หรือ จุดของทวยเทพจากสวรรค์ ได้ ในทัศนะของพราหมณ์ พระมหากษัตริย์ (ไม่ว่าในอินเดีย หรือ อยุธยา) จึงเป็น การแบ่งภาคของพระผู้เป็นเจ้า หน้าที่ของพราหมณ์ในราชสำนัก ก็คือ ประกอบ พิธีกรรมที่แสดงให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีความเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าดังกล่าว พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเรื่อง “ธรรมเนียม ราชตระกูลในสยาม” พ.ศ. 2521 ระบุว่า เวลาประสูติเจ้าฟ้า นั้น พราหมณ์ต้องว่า คาถา สรรเสริญไกรลาส (พระอิศวร) เหมือนหนึ่งเอาหงส์ขึ้นเปล (พระพรหม) เวลาขึ้นพระอู่ (เปล) แล้ว ข้าหลวงต้องร้องเพลงเห่ เป็นคำสูงๆ สื่อความหมายว่า “พระเสด็จมาผ่านภิกพ ปกป้องพระวงศานวงศ์แลราชอาณาจักร” เมื่อพระชนมพรรษา ครบกำหนดโสกันต์ ต้องมีเขาไกรลาส ต้องแบ่งผมเป็น ๕ แหม่มเหมือนของพระ อิศวร (ศิลปากร, 2546: 82 - 83)

ผู้มีตำแหน่งสูงในสังคม หรือในจักรวาล คือ ผู้มี “บุญญาธิการ” มาก และเป็นเช่นนั้นทั้งในศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ เมื่อนำแนวคิดนี้ประยุกต์ใช้ อธิบายสถานภาพของบุคคลในสังคมมนุษย์เราจะเห็นได้ว่าแนวคิดดังกล่าวเชื่อมโยง อย่างเหนียวแน่นกับแนวคิดเรื่อง “วรรณะ” ในศาสนาพราหมณ์ และแนวคิดเรื่อง “บุญทำกรรมแต่ง” และ “กฎแห่งกรรม” ในศาสนาพุทธ แม้สังคมไทยจะมีได้รับ

แนวคิด เรื่อง “วรรณะ” จากอินเดียเข้ามาอย่างชัดเจน แต่แนวคิดเรื่องบุญทำกรรมแต่ง ซึ่งมีได้มีเฉพาะแต่เพียงในศาสนาพุทธ นั้นมีบทบาทสำคัญในสังคมไทยแน่นอน แนวคิดนี้ (รวมทั้ง “กฎแห่งกรรม”) อธิบายได้ต่อไป ด้วยว่า สถานภาพทางสังคมการเมืองของบุคคล มีขึ้น มีลง ได้ตามสัดส่วนของบุญญาธิการที่บุคคลได้สั่งสมมาแต่ชาติปางก่อน แนวคิดนี้จึงเพิ่ม “พลวัต” ให้กับคำอธิบายที่ว่าทำไมพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ทรง มีพระชนม์ชีพยืนยาวไม่เท่ากัน หรือมีระยะเวลาในการครองราชสมบัติไม่เท่ากัน บางทีก็ใช้อธิบายสั้นๆว่า พระมหากษัตริย์ที่ถูกถอดออกจากราชบัลลังก์นั้นเป็นเพราะพระองค์ “สิ้นบุญ” บุญญาธิการ จึงเป็นสิ่งที่ชาวพุทธในทุกระดับควรปฏิบัติให้เพิ่มพูนแก่ชีวิตของตนอยู่ตลอดเวลา และด้วยความไม่ประมาท

บารมีคือ อะไร

ในทัศนะของชาวพุทธ “บารมี” หมายถึง “คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยั่งยืนยวด” (เทพเวที, 2535: 284; สมเกียรติ วันทะนะ, 2557: 31 - 32)

พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ “ทศบารมี” หรือ บารมี 10 ประการ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ (การออกบวช) ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา ในระหว่างที่เสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ 10 ชาติสุดท้าย คือ พระเตมีย์ พระมหาชนก พระสุวรรณสาม พระเนมิราช พระมโหสถ พระกฐิตัตต์ พระจันทกุมาร พระนารท พระวิฐฐ และพระเวสสันดร

“ทศบารมี” เป็นคุณธรรมที่ชาวพุทธทุกคนปรารถนา มิใช่บารมีที่มีเฉพาะพระโพธิสัตว์เท่านั้นที่ทรงบำเพ็ญ แต่ด้วยเหตุที่บารมีแต่ละด้านล้วนเป็นเรื่องยากลำบากที่บุคคลทั่วไปจะ “ประพฤติปฏิบัติอย่างยั่งยืนยวด” ได้ ชาวพุทธโดยทั่วไปจึงคาดหวังว่าพระราชอา หรือ พระมหากษัตริย์ของพวกเขาควรปฏิบัติตามแนวทางแห่ง “ทศบารมี” และหากไม่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย อย่างน้อยก็ควรที่จะทรงมี “ทศพิธราชธรรม” นั่นคือ ทาน (การให้โดยระบุผู้รับ) ศีล บริจาคะ (การให้โดยไม่เจาะจงผู้รับ) อาชชวะ (ความซื่อตรงต่อตนเอง และผู้อื่น) มัททวะ (ความอ่อนโยน) ตปะ (ความพากเพียร) อักโกธะ (ความไม่โกรธ) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ขันติ (ความอดทนอดกลั้น) และอริโรธนะ (ความไม่ผิดใจจากแนวทางที่ถูกต้อง) (พุทธทาสภิกขุ, 2531)

“ทศบารมี” และ “ทศพิธราชธรรม” จึงเป็นหลักเกณฑ์ หรือกติกาที่พุทธศาสนาเรียกร้อง หรือตั้งเป็นเงื่อนไขให้ผู้ปกครองพึงปฏิบัติ ชาวพุทธทั่วไปเชื่อ

และคาดหวังว่า ผู้ปกครอง หรือ พระราชา หรือ พระมหากษัตริย์ที่ทรง ทศพิธราชธรรม จะทรงสามารถนำความร่มเย็นเป็นสุขมาให้แก่บ้านเมือง และพสกนิกรของพระองค์ได้ พระมหากษัตริย์ที่ทรงปฏิบัติเช่นนั้นได้ ย่อมแสดงว่า พระองค์ ทรงสามารถเชื่อมโยง “บุญญา” เข้ากับ “บารมี” ได้ เมื่อทำเช่นนั้นได้ พระองค์ ย่อมมีไข่มุขธรรมดาศาสนาพราหมณ์ถือว่า พระองค์ คือ เทพเจ้า ที่ทรงแบ่ง ภาคลงมาเลี้ยงโลก ศาสนาพุทธถือว่า พระองค์คือ “สมมติเทพ” ที่ทรงสั่งสม บุญญาบารมีมาแล้วหลายต่อหลายชาติ

การมองการเมืองของกรุงศรีอยุธยาในมิติของ “สมานภาพ” (Harmony) จึงเป็นบทบาทในการสร้าง “เทวานุภาพ” ให้แก่พระมหากษัตริย์โดยพราหมณ์ใน พระราชพิธีต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชพิธีบรมราชาภิเษก และการสร้าง “ทศพิธราชธรรม” โดยพระสงฆ์ของพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ปลุกฝัง “พระเดช” ของพระมหากษัตริย์ลงในจิตใจของพสกนิกร พระพุทธศาสนา ปลุกฝัง “พระคุณ” ของพระมหากษัตริย์ลงในจิตใจของราษฎร สถาบัน พระมหากษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยามีทั้ง “พระบรมเดชานุภาพ” และ “พระมหา กรุณาธิคุณ” ซึ่งเป็นคุณูปการจากศาสนาทั้งสองทัดเทียมกัน และเป็นความ คาดหวังที่อยู่ลึกๆในจิตใจของราษฎรที่อยู่ภายใต้การปกครอง

มิติด้านเสถียรภาพ (STABILITY) : ร่มเย็น และเป็นสุข

“ ร่มเย็น ” คืออะไร

เมืองไทยอากาศร้อน ดังนั้น ความร่มเย็นจึงหมายถึง สภาพภูมิอากาศที่ไม่ถูกแดดแผดเผา การอยู่ในที่ “ร่ม” หรือ การกาง “ร่ม” จึงเป็นการกำบังตัว จากความร้อนของแดด แต่คำว่า “ร่มเย็น” ในที่นี้มีได้หมายความว่าเพียงแค่ลักษณะ ทางกายภาพของสภาพภูมิอากาศเท่านั้น แต่ที่จริงแล้วคำนี้มีความหมายทางสังคม ซึ่งหมายถึงความร่มเย็นของบ้านเมืองอีกด้วย

ความร่มเย็นของบ้านเมือง แยกย่อยออกได้อีกเป็น 2 ด้านใหญ่ๆ คือ ด้านแรก เป็นความร่มเย็นทางด้านการปกครอง และการป้องกันประเทศ ส่วนอีกด้าน หนึ่ง คือความร่มเย็นในการประกอบอาชีพของพสกนิกร

ความร่มเย็นทางด้านการปกครอง หมายถึง สังคมที่ปราศจากโจรผู้ร้าย เบียดเบียน การพิพาทระหว่างราษฎร และราษฎร กับเจ้าขุนมูลนาย ได้รับการ ตัดสินลงโทษอย่างที่คุณธรรมเห็นว่า เป็นธรรม พระมหากษัตริย์อยุธยาทรงไว้ซึ่งพระ

ราชอาณาจักรในการตราบทบัญญัติของกฎหมายที่ชอบด้วยพระธรรมศาสตร์ขึ้นใช้ปกครองบ้านเมือง ทรงแต่งตั้งลูกขุนและผู้พิพากษา ทรงตรากฎหมายกำหนด “ศักดินา” ของบุคคลต่างๆ ทุกระดับชั้นในพระราชอาณาจักร เพื่อให้เกิดเอกภาพในการปกครองที่ลดหลั่นกันเป็นขั้นๆ ตามลำดับผู้ใหญ่ ผู้น้อย ทั้งในพระนคร และในหัวเมือง ทั้งในกิจการทหาร และพลเรือน ทรงแต่งตั้งขุนนางใหญ่น้อยดูแลรับผิดชอบกรมกองต่างๆ อย่างครบถ้วน เพื่อเป็นหลักประกันว่าบ้านเมือง หรือพระราชอาณาจักรโดยรวมจะไม่ “ร้อนเป็นไฟ” หรือ “เดือดร้อนทุกหย่อมหญ้า” อันเนื่องมาจากเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และความมอยุติธรรมในคดีความ

ความร่มเย็นทางการป้องกันประเทศ

หมายถึงการปราศจากข้าศึกมารุกราน พระนคร ตลอดจน หัวเมืองชั้นต่างๆ ของพระราชอาณาจักร ในสมัยที่ยังไม่มีทหารอาชีพ ชายฉกรรจ์ทุกคนจึงถูกคาดหวังว่าจะต้องทำหน้าที่สู้รบเพื่อปกป้องบ้านเมืองตามความสามารถของบุคคล การเตรียมพร้อมเพื่อการป้องกันประเทศ หรือการทำศึกสงคราม ก่อให้เกิดกลไกมหิทฆาของระบบไพร่ ซึ่งสามัญชนชายส่วนใหญ่ในราชอาณาจักรจะต้องขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนาย ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ระหว่างนายกับไพร่ จึงพัฒนาขึ้นในทุกพื้นที่ของราชอาณาจักร ลึกลงแล้วระบบอุปถัมภ์ระหว่างนายกับไพร่ หรือผู้ใหญ่กับผู้น้อย แผ่ซ่านไปทั่วทุกองในสังคมอยุธยา มิได้จำกัดเฉพาะในกรมกองของทหาร สูงสุดในระบบอุปถัมภ์ของสังคมอยุธยา คือองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกด้วย

เมื่อมองจากมิติของ “เสถียรภาพ” ความคิดทางการเมืองไทยสมัยอยุธยา จึงมิได้จำกัดวงอยู่แต่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์เพียงอย่างเดียวแต่ขยายตัวครอบคลุม สมณชีพราหมณ์ มุขอำมาตย์ราชมนตรี ตลอดจนราษฎรทั่วไปอีกด้วย ในภาพองค์รวมขนาดใหญ่นี้ ไม่มีแนวคิดเรื่องปัจเจกบุคคลนิยม (individualism) ความเสมอภาค (equality) เสรีภาพ (liberty) และภราดรภาพ (fraternity) ฯลฯ แบบที่เราได้ยินในปัจจุบัน ในทางตรงกันข้าม แนวคิดที่ปรากฏให้เห็นเป็นเรื่องของลำดับชั้น (hierarchy) เช่น ที่สูงที่ต่ำ ผู้ใหญ่ผู้น้อย นายกับบ่าว เจ้ากับข้า อย่าใฝ่สูงเกิดศักดิ์ ฯลฯ สังคมที่มี “เสถียรภาพ” เป็นสังคมที่ผู้ใหญ่มีเมตตาธรรม และกรุณาธรรมแก่ผู้น้อย ผู้น้อยมีความกตัญญูธรรม และกตเวทิตาธรรมต่อผู้ใหญ่อย่างเหมาะสมแก่ฐานานุกรม โดยสรุป สังคมที่มี

เสถียรภาพในความหมายนี้จึงเป็นสังคมแห่งระบบอุปถัมภ์ที่บุคคลรู้ฐานะและหน้าที่ตามตำแหน่งแห่งหนของตนเอง

ความร่มเย็นด้านการประกอบอาชีพ

สังคมอยุธยาเป็นสังคมเกษตรกรรม ความ “ร่มเย็น” ในด้านการประกอบอาชีพ จึงหมายถึงสภาวะที่ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ราษฎรประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ผลดี ข้าวเหลือเกลืออ้อม (บางตำราว่าข้าวเหลือเกลือถูก) แม้อาชีพเกษตรกรรมสมัยก่อนจะขึ้นอยู่กับเปลี่ยนแปลงของดินฟ้าอากาศ ซึ่งในปัจจุบันเราเข้าใจว่าเป็นเรื่องของปรากฏการณ์ธรรมชาติล้วนๆ แต่คนสมัยก่อนเข้าใจว่าแล่มฟ้าอากาศก็เกี่ยวข้องกับบุญบารมีตลอดจนอำนาจวาสนาของมนุษย์เราด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจวาสนา และบุญบารมีของผู้ปกครองบ้านเมืองด้วยเหตุนี้เอง เราจึงเห็นว่าในสมัยอยุธยา รัฐ หรือผู้ปกครองต้องเอาใจใส่ในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสมบูรณ์พูนสุขในการทำมาหากินของราษฎรอยู่หลายพิธี พิธีกรรมเหล่านี้เป็นส่วนผสมของความคิดความเชื่อพื้นฐานในเรื่องของผีบางสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ (Animism) คติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ (Brahmanism) และคติทางพระพุทธศาสนา (Buddhism) เช่น พิธีแรกนาเดือนหก พิธีแข่งเรือเดือน 11 พิธีเลี้ยงพระโคเดือนยี่ พิธีเผา (ซัง) ข้าวเดือนสาม เป็นต้น

ข้อคิดว่าด้วยบูรณาการ พุทธ-พราหมณ์-ผี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวน่าจะเป็นบุคคลแรกที่ชี้ให้เห็นว่าระบบคิดของคนไทยสมัยก่อนเป็นการผสมผสานระหว่าง พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาผี ในพระราชนิพนธ์ เรื่อง พระราชพิธีสิบสองเดือน (พ.ศ. 2531) ทรงอธิบายว่า “...แผ่นดินสยามนี้แต่เดิมมาก็คงจะเป็นแต่ถือเจ้า ถือผี เช่นเมืองลาว เจ้า และผีเหล่านั้นไม่มีกฎหมายข้อบังคับที่ได้สั่งสอนคนให้ประพฤติตัวอย่างใดอย่างหนึ่ง เหมือนอย่างคัมภีร์เวท หรือ คัมภีร์ไบเบิล ที่มีผู้มาชี้บอกเล่าสั่งสอน เป็นแต่นับถือก็เช่นสรวงบูชาไปลองดู เมื่อได้สมประสงค์จงใจ ก็เข้าใจว่าการที่ตัวทำนั้นถูก ถ้าไม่ได้สมประสงค์จงใจ ก็เข้าใจว่าการที่ตัวทำนั้นเป็นการผิดไม่ชอบใจเจ้า คติยกย้ายทำอย่างอื่นไป” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: 319) ในเวลาต่อมา “ครั้นเมื่อพราหมณ์นำศาสนาอิศวรนารายณ์เข้ามา ถึงว่าศาสนานั้นมีกฎหมายบังคับความประพฤติของคน แต่วิถีลักษณะอาหารก็ไม่สู้ผิดไปกับเจ้าผู้ซึ่ง

เคยถือมาแต่ก่อนนัก เมื่อรับมาถึงก็เข้าใจว่าเป็นผิอย่างเก่านั้นเอง แต่เป็นผีผู้ดีขึ้นไปกว่านั้นอีกหน่อยหนึ่ง หรือเป็นเจ้าของแผ่นดินของผี ถึงว่าจะนับถือดีขึ้นไปกว่าผีที่เคยนับถือมาแต่ก่อน ก็ไม่มีใครปฏิบัติตามกฎหมายแบบอย่าง เป็นแต่ต้นบถือบูชาหลวมๆ อยู่อย่างเช่นผิอย่างเก่านั้นเอง” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: 320) และในท้ายที่สุด “... ครั้นเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามา เป็นลัทธิแปลกไปใหม่ ไม่เหมือนอย่างที่เคยถืออยู่แต่ก่อนเลย เป็นการลึกลับซึ่งเข้าใจยาก ต้องรำเรียน ครั้นเมื่อรำเรียนรู้แล้ว ก็ยังเห็นความอัศจรรย์ในคำสอนนั้นมากขึ้น ได้รับผลแห่งความปฏิบัติแน่นอนดีกว่าที่ได้จากผีไพร่ หรือผีผู้ดี ที่เคยถือมาแต่ก่อน ก็ทำให้ความเลื่อมใสศรัทธา เจริญกล้าขึ้น ... ถึงว่าศาสนาเก่าที่เคยถือมาทั้งสองอย่างจะไม่ละทิ้งเสียได้ด้วยใจอ่อน ก็ยังเหลือแต่ความเกรงใจมากกว่าที่นับถือจริง” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2552: 320; ข้อความที่ขีดเส้นใต้เป็นการเน้นโดยผู้อ้าง)

กล่าวโดยสรุป จากพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คือ ขั้นตอนการวิวัฒนาการของระบบความคิด ความเชื่อของคนไทยนั้นมี 3 ขั้นตอนใหญ่ๆ คือ ขั้นตอนหนึ่ง เป็นการ “ถือเจ้าถือผี” แบบเดียวกับเมืองลาว คำว่า “เจ้า” ในที่นี้มีได้หมายถึงราชวงศ์ แต่หมายถึงอำนาจลึกลับศักดิ์สิทธิ์ในความหมายของการทรงเจ้าเข้าผี และคำว่า “เมืองลาว” ในที่นี้นักวิชาการปัจจุบันจะหมายถึงชนชาติที่ใช้ภาษาตระกูลไท-ลาว เป็นสำคัญ “การถือเจ้าถือผี” ในพระราชนิพนธ์นั้นเป็น “ศาสนาเก่า” อย่างหนึ่ง ทรงเรียกว่า “ผีไพร่” ขั้นตอนที่สอง เป็นการนับถือศาสนาพราหมณ์ ที่ทรงเรียกว่า “ผีผู้ดี” แม้ศาสนาพราหมณ์ หรือ “ผีผู้ดี” นี้จะเป็นศาสนาที่มีกฎข้อบังคับมากมาย แต่คนไทยก็ไม่เคร่งครัด คงนับถือบูชา “อย่างหลวมๆ” เหมือนดังกับที่เคยนับถือผิอย่างเก่า และ ขั้นตอนที่สาม เป็นการนับถือ “พระพุทธศาสนา” ซึ่งเป็นศาสนาที่ “ลึกลับซึ่งเข้าใจยาก” และต้อง “รำเรียน” เป็นขั้นตอนล่าสุด แม้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีได้ทรงขีดลงไปว่าในที่สุดแล้ว “ศาสนา” ทั้งสามชนิดนี้ดำรงอยู่ด้วยกันในสภาพใด ในปัจจุบันแต่ผู้อ่านก็อนุมานจากพระราชนิพนธ์ได้ว่าระบบคิดของศาสนาทั้งสามยังคงดำรงอยู่ร่วมกันทั้ง 3 ระบบ มีได้ทั้งอย่างหนึ่งอย่างใดไปโดยสิ้นเชิง ลักษณะอาการคงอยู่ร่วมกันของทั้ง 3 ระบบคิด หรือศาสนา (“ผีไพร่” “ผีผู้ดี” และ “พระพุทธศาสนา” หรือ ผี-พราหมณ์-พุทธ) ยังคงดำรงอยู่ควบคู่กัน “อย่างหลวมๆ” ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2560)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราสารานุกรม ทรงแธิบายระบบคิดของคนไทยในแนวเดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปาฐกถาเรื่อง “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ” ที่ทรงแสดงที่สามัคยาจารย์สมาคม เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2470 ทรงแธิบายว่า “...สันนิษฐานว่าเดิมทีเดียวเห็นจะถือผี เช่นเดียวกับมนุษย์จำพวกอื่นที่ยังมิได้ประสพศาสนาอันมีธรรมะเป็นหลัก” ต่อมาไทยสยามสมัยอยุธยา นับถือหลักการปกครองของพราหมณ์ที่ถือว่าพระเจ้าแผ่นดินเป็นพระอิศวร พระนารายณ์แบ่งภาคลงมาเลี้ยงโลก จากขอมและล่าสุด จึงเป็นการเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา (ตำราสารานุกรม, 2518: 8 และ 25)

ฉลาดชาย รมิตานนท์ นักมานุษยวิทยาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศึกษาเรื่อง ผีเจ้านาย (พ.ศ. 2517) ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ เป็นเวลาถึง 8 ปี ได้ข้อสรุปว่าระบบความเชื่อทางศาสนาของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทย นั้นประกอบด้วย ความเชื่อในทางพุทธศาสนา ลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อในเรื่องภูติผีวิญญาณ (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2527: 12, 21,33)

ปราณี วงษ์เทศ และสุจิตต์ วงษ์เทศ เมื่อศึกษา ประเพณี 12 เดือน (พ.ศ. 2548) ก็ได้ข้อสรุปเดียวกัน คือ ผี คืออำนาจเหนือธรรมชาติ ที่ชาวอุษาคเนย์หรือสุวรรณภูมินับถือมาราว 5,000 ปีมาแล้ว โดยเรียกในชื่อต่างๆเช่น ผีแถน ผีฟ้า ผีมืด ผีเม้ง ฯลฯ ต่อมาราว 1,500 ปีมาแล้วชาวขมพุกทวีป (อินเดียโบราณ) นำเอาศาสนาทั้งพราหมณ์ และพุทธมาเผยแพร่ให้ชนชั้นผู้นำของคนพื้นเมืองที่อยู่ใกล้ทะเล ชนชั้นนำเหล่านั้นก็รับไว้ เลือกใช้ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจนเข้ากันได้กับพิธีกรรมพื้นเมืองดั้งเดิม “ทำให้พิธีกรรม ดั้งเดิมของคนพื้นเมืองที่มีแต่ ผี-สาง ก็กลายเป็น ผี-พราหมณ์-พุทธ ปะปนกันจนแยกไม่ออกสืบถึงปัจจุบัน” (ปราณี วงษ์เทศ และสุจิตต์ วงษ์เทศ, 2548 : (11))

ศรีศักร วัลลิโภดม อธิบายว่า ผี คือ วิญญาณ และพลังเหนือธรรมชาติ (Animism) ซึ่งมนุษย์ในภูมิภาคนี้ นับถือมาแต่โบราณ ต่อมาราวต้นคริสตกาลลงมา อิทธิพลของศาสนา ความเชื่อ และอารยธรรมอินเดีย ทั้งฮินดู และพุทธ ก็ทำให้ ผี และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้รับการยกย่องให้เป็นเทพ และมีชื่อเสียงเป็นภาษาบาลี-สันสกฤต (Sanskritization) (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2560: 18 - 19)

ศิริพร ณ ถลาง ในผลงานเรื่อง คติชนสร้างสรรค์:บทสังเคราะห์และทฤษฎี (2559) หลังจากที่ได้ศึกษานิทานพื้นบ้าน เรื่องเล่าพื้นบ้าน หรือ ประเพณี

พื้นบ้านมาอย่างกว้างขวาง ก็ได้ข้อสรุปว่า คนไทยชอบคิดแบบ “ผสมผสาน” โดยชอบผสมของหลายๆอย่างเข้าด้วยกัน (ศิริพร ณ ถลาง, 2559: 139) เช่น ในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์บางแห่ง เช่นบริเวณศาลพระภูมิ จะมีทั้งรูปพระพรหม พระคเณศ พระพุทธรูป รูปปั้น “ตายาย” และรูปนางรำ อยู่ด้วยกัน (ศิริพร ณ ถลาง, 2549: 140 ภาพที่ 5 ทั้งพระที่มีทั้งพระพุทธรูป พระพรหม พระคเณศ และแม่โพสพ) รากเหง้าดั้งเดิมของศาสนาผี (Animism/Supernaturalism/magic) นั้น ศิริพร เชื่อว่าทำให้เกิด “นิสัยแบบไทย” ขึ้น นั่น คือ นิสัยชอบพึ่งพาผู้มีอำนาจ และด้วยเหตุที่คนไทยยังติดนิสัยพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติ (อำนาจผี) อยู่ คนไทยก็จึงนับถือพุทธศาสนา แบบพึ่งพา” ไปด้วย นั่นคือ นับถือแบบบนบานศาลกล่าวขอพรให้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ในองค์พระพุทธรูปช่วยคุ้มครองในลักษณะเดียวกับที่บนบานศาลกล่าวต่อเทวดาอารักษ์ของศาสนาผีนั่นเอง (ศิริพร ณ ถลาง, 2559: 163)

เมื่อศึกษาให้ถี่ถ้วนแล้ว ผู้วิจัยคาดว่าเราคงพบคำตอบได้ว่า การผสมผสานระบบคิดแบบผี-พราหมณ์-พุทธ นั้นเกิดขึ้นอย่างชัดเจนมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น และจนทุกวันนี้ บุรณาการของสามระบบคิดดังกล่าว ก็ยังเป็นรากฐานสำคัญให้แก่วิถีคิดของคนไทยอยู่ไม่น้อย ไม่ว่าสังคมไทยจะเผชิญกับวิถีคิดใหม่ๆ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง หรือ ศาสนา จากโลกตะวันตก อย่างรุนแรงเพียงใดก็ตาม

ส่งท้าย : 3 ภาพของความคิดทางการเมืองไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดทางการเมืองไทยสมัยอยุธยา นี้ ผู้วิจัยได้เห็นภาพของความคิดทางการเมือง 3 ภาพ คือ

ภาพที่ 1 : การเมือง คือเรื่องของผู้มีบุญญาบารมี พระมหากษัตริย์อยุธยา เป็นการผสมผสานคติ “ธรรมราชา” จากพุทธศาสนา (ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับมรดกจากสุโขทัย) กับ “เทวราชา” จากศาสนาพราหมณ์ (ซึ่งส่วนสำคัญได้รับอิทธิพลจากขอม) พระมหากษัตริย์จึงเป็นผู้ที่มี “บุญญาบารมี” เหนือกว่าผู้ใดในแผ่นดิน ภาพลักษณ์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ดังกล่าวนี้ เป็นหน้าที่ และผลงานของ “สมณชีพราหมณ์” นั่นคือ นักปราชญ์ของพระพุทธศาสนา และพราหมณ์ผู้ประกอบพิธีกรรม ประยุกต์ขึ้นตามคติความเชื่อของศาสนาของตน ภาพความคิดทางการเมืองแบบนี้ เป็นภาพที่คุ้นเคย และแพร่หลายมากที่สุด ชื่อของกรุงศรีอยุธยา พระมหาปราสาท พระราชพิธีต่างๆในรอบปี ตลอดจนพระนามของ

พระมหากษัตริย์ ล้วนทำให้ภาพการเมืองนี้ ปรากฏเด่นชัดต่อจินตนาการของเด็กไทยทุกคนที่ผ่านระบบการศึกษาของประเทศไทยในปัจจุบัน

ภาพที่ 2 : การเมืองเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจวาสนาในภาพนี้ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่มี “อำนาจวาสนา” สูงส่งกว่าใครๆ ในแผ่นดิน ภาพการเมืองแบบนี้ปรากฏแก่สายตาของสาธารณชนแต่รูปลักษณ์ภายนอก อะไรคือเหตุปัจจัย หรืออุปสรรคที่จะช่วยให้บุคคลได้ขึ้นสู่ตำแหน่งสูงสุดแห่ง “อำนาจวาสนา” ได้นั้นเป็นเรื่องที่ซับซ้อน นำอันได้แก่ พระราชวงศ์ และขุนนางระดับสูงตลอดจนที่ปรึกษาเป็นผู้ที่ต้องใคร่ครวญพิจารณา ภาพของการเมืองในแบบที่สองนี้จึงมักเป็นความลับที่รู้อยู่ในแวดวงที่จำกัด นักวิชาการมักเรียกการเมืองแบบนี้ว่า “การเมืองในราชสำนัก” (court politics) หรือ “การเมืองที่แท้จริง” (real politik) ภาพการเมืองแบบนี้สองนี้ได้รับการจำลองไว้ในพระราชพงศาวดารมากกว่าในที่อื่น แต่การที่จะเห็นภาพแบบนี้จากพระราชพงศาวดารได้จะต้องอ่านอย่างวิพากษ์วิจารณ์ไม่น้อย และประเพณีทางการศึกษาและการเมืองไทยโดยรวมๆ ไม่นิยมสนับสนุน

ภาพที่ 3 : การเมืองเป็นเรื่องของการสร้างความร่มเย็นเป็นสุข ในภาพนี้ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นบุคคลสำคัญที่สุดที่จะสร้างความร่มเย็นเป็นสุขให้เกิดในพระราชอาณาจักรของพระองค์ นั่นคือ ทำให้ทั้ง “สมณชีพราหมณ์” และ “อาณาประชาราษฎร์” ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ภาพการเมืองแบบที่ 3 จึงเป็นภาพในความคิดคำนึงของผู้อยู่ในปกครองทั้งปวง ไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์ทั้งหลายนั้นมีได้ใกล้ชิด และไม่มีเวลา และโอกาสที่จะไตร่ตรอง หรือมีส่วนร่วมมากนักกว่าใคร คือผู้ที่มี “อำนาจวาสนา” และ “บุญญาบารมี” มากกว่าใคร สำหรับราษฎรทั่วไป บุคคล และระบบที่เอื้ออำนวยต่อความร่มเย็นเป็นสุข ย่อมเป็นสิ่งที่รับได้ และเป็นสิ่งพิเศษ

แต่การที่พระมหากษัตริย์จะทรงอำนวยให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุขในบ้านเมือง หรือในพระราชอาณาจักรของพระองค์ได้ พระองค์จะต้องมี “อำนาจวาสนา” เสียก่อน “อำนาจวาสนา” เป็นปัจจัยสำคัญที่จะค้ำจุน หรือ ประคองให้บ้านเมือง “ร่มเย็นเป็นสุข” ได้ และเมื่อเกิดความ “ร่มเย็นเป็นสุข” สมณชีพราหมณ์ก็จะสรรเสริญถึง “บุญญาบารมี” ของพระองค์โดยปริยาย แต่ในทางกลับกัน บ้านเมืองที่เป็นจลาจล ทุพภิกขภัย หรือพ่ายแพ้สงคราม พระมหากษัตริย์ก็จะเป็นผู้ที่สิ้นทั้ง “อำนาจวาสนา” และ “บุญญาบารมี”

ภาพของความคิดทางการเมืองสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้ง 3 ภาพ จึงเกี่ยวโยงกันอย่างไม่ออกไม่ออก “อำนาจาสนา” “บุญญาบารมี” และ”ร่มเย็นเป็นสุข” จึงเป็นเสมือน 3 เสาหลักที่ค้ำจุนระบบความคิดทางการเมืองอยุธยาไว้ทั้งหมด ถึงแม้เสาใดเสาหนึ่งออกกระบบของอยุธยาจะพังครืนลงอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ การศึกษาความคิดทางการเมืองไทยสมัยอยุธยาจะไม่สมบูรณ์หากไม่นำแนวคิดทั้งสามมาพิจารณาไปพร้อมๆกัน

เอกสารอ้างอิง

- จิตร ภูมิศักดิ์. (2527). **สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2527). **ผีเจ้านาย**. เชียงใหม่: โครงการตำรา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา. (2518). “ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ” ในประวัติศาสตร์ และการเมือง: **หนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เทพเวที, พระ. (2535). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธรรมปรีชา, พระยา. (2520 ก-ค). **ไตรภูมิโลกวินิจฉยภคา ฉบับที่ 2 (ไตรภูมิฉบับหลวง) เล่ม 1 – 3**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.(2520 ก หมายถึงเล่ม 1; 2520 ข หมายถึงเล่ม 2 ; 2520 ค หมายถึงเล่ม 3)
- พรหมคุณาภรณ์, พระ. (2553). **พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้เข้าใจไตรภูมิ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2531). **ธรรมบรรยายชุดทศพิธราชธรรม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเผยแพร่ชีวิตอันประเสริฐ.
- มิตชน.(2547). **พจนานุกรมฉบับมิตชน**. กรุงเทพฯ : บริษัทมิตชน จำกัด (มหาชน).
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2550). **กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม**

2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

ลีไทย,พญา. (2526). **ไตรภูมิภิกขา หรือไตรภูมิพระร่วง**. พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2551). **พรรณาภูมิสถานพระนครศรีอยุธยา เอกสารจากหอหลวง (ฉบับความสมบูรณ์)**. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์.

ศิริพร ณ ถกลาง. (2559) **“คติชนสร้างสรรค์” : บทสังเคราะห์ และทฤษฎี**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ศิลปากร, กรม. (2546). **รวมเรื่องราวราชนิกษก ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม พระราชทานุกิจ และอธิบายว่าด้วยยศเจ้า**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลอากาศตรี จำนง ผุสสรค์มัลย์ 13 ธันวาคม 2546 วัดพระศรีมหาธาตุฯ บางเขน

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2560). **สร้างบ้านแปงเมือง**. กรุงเทพฯ:มติชน.

สมเกียรติ วันทะนะ .(2557) . **ทฤษฎีอำนาจ**. กรุงเทพฯ: สมาคมรัฐศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมเกียรติ วันทะนะ. (2560). **การสืบราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 1893 – 2310, วารสารการบริหารปกครอง 6 (2)**

สิริมงคลอาจารย์,พระ. (2523).**จักรวาทพิปนี**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

สำนักพิมพ์ต้นฉบับ. (2550). **อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยากับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ต้นฉบับ.

เอี่ยม ทองดี. (2538). **ข้าว: วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน

Singh,G.P. (2005). **Political Thought in Ancient India**. New Delhi: D.K. Printworld (P) Ltd.

Skinner, Q. (1978). **The Foundations of Modern Political Thought, Volume One: The Renaissance**. Cambridge: Cambridge University Press.

Skinner, Q. (1988). “A reply to my critics” in **Meaning & Context : Quentin Skinner and his Critics**. Edited by James Tully. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Skinner, Quentin. (2002). **Visions of Politics, Volume1: Regarding Method**. Cambridge: Cambridge University Press.

Translated Thai References

- Bhiku, B. (1988). **Sermon on Thossaphit Ratchatham**. Bangkok: Foundation of Good Life.
- Damrong Rajanubhab, Prince. (1975). “Nature of government in Siam from the past.” in **History and Politics: A text for Thai civilization**. Bangkok: Thammasat University Press.
- Lithai, King. (1983). **Traiphum Phra Ruang**. Bangkok: Fine Arts Department.
- Matichon. (2004). **Dictionary**. Bangkok: matichon Press.
- Na Thalang S. (2016). **Creative Ethnology: Theories and Synthesis**. Bangkok: Sirintorn Anthropology Centre.
- Phromkhunaporn, Phra. (2010). **Developing Thai Society with Knowledge of the Traiphum**. Bangkok: Institute of Bunlue Dharma, Dharma Sapha.
- Pongsripian, W. **Description of the Landscape of Ayutthaya: Documents from the Royal Library**. Bangkok: Usakhaney.
- Phumisak J. (1984). **Thai Society of the Chao Phraya Delta before Ayutthaya**. Bangkok: Dok Ya Press.
- Ramitanont C. (1984). **Spirits of the Ruling Strata**. Chiang Mai: Chiang Mai University Press.
- Rajavidhayalai.Thongdi I. (1995). **Rice: Culture and Change**. Bangkok: Matichon Press.
- Ratchabundittayasathan. (1982). **Dictionary**. Bangkok: The Royal Academy.
- Ratchabundittayasathan. (2007). **The Laws of the Three Seals, Volume 2**. Bangkok: The Royal Academy.
- Samnakphim Tonchabab. (2007). **Description of the Map of**

- Ayutthaya and the Landscape of Ayutthaya.** Nonthaburi: Tonchabab Press.
- Silapakorn, Krom. (2003). **Collection of Accession Stories, Royal Tradition in Siam, Royal Daily Activities, and Description of the Royal Ranks.** Bangkok: Fine Arts Department.
- Sirimankalajarn, Phra. (1980). **The Light Searching the Universe.** Bangkok: Fine Arts Department.
- Thammaprecha, Phraya. (1977c). **Traiphum Lokvinitjaiyakatha, Volume 3.** Bangkok: Fine Arts Department.
- Thepwaethee, Phra. (1992). **Dictionary of Buddhism.** Bangkok: Maha Chulalongkorn
- Vallibhotama S. (2017). **Founding the Cities.** Bangkok: Matichon Press.
- Wanthana S. (2014). **Theories of Power.** Bangkok: Association of Political Science of Kasetsart University.
- Wanthana, S. (2017). Royal Succession in Ayutthaya Kingdom, 1350 – 1767 AD, **Governance Journal** 6 (2)